

KRITISCHE WIJSBEGEERTE

Rudolf Boehm, *Aan het einde van een tijdperk. Filosofisch-economische aantekeningen*. Weesp. Het Wereldvenster, & Berchem, Epo, 1984, 241 blz., 695 Bfr.

Rudolf Boehm is aan het firmament van de filosofie in het Nederlands taalgebied geen onbekende. Hij is van Berlijnse origine, maar sedert ruim vijftien jaar verleent hij het wijsgerige bedrijf in Vlaanderen een dimensie die de soms wat enge, zelfs esoterische grenzen doorbreekt. Hij is een wijsgeer die zich niet opsluit in de studeerkamer, in de lesauditoria of seminaries. Hoewel de studeerkamer voor een filosoof een noodzakelijk instrument blijft, kan het moeilijk het enige instrument genoemd worden. Een filosoof moet ook het ruimere publiek aanspreken. In Vlaanderen gebeurt dat zelden en slechts weinigen slagen daarin. Rudolf Boehm behoort ongetwijfeld tot die weinigen: hij gaat het ruimere gesprek niet uit de weg, hij maakt gebruik van kranten, weekbladen, magazines en niet-vakbladen. In deze media is de wijsgeer op z'n plaats.

Een verzameling van Boehms meer publieke presentaties vinden we nu in zijn 'Aan het einde van een tijdperk', een boek dat als ondertitel 'filosofisch-economische aantekeningen' heeft meegekregen. Ze behelzen de crisis-jaren 1969-1983 en behandelen in toenemende mate economische en socialistische vraagstukken. Boehm tracht een kritiek op het kapitalisme met zijn produktie terwille van de produktie te leveren. Maar tegelijk kijkt hij ook uit naar de geformuleerde alternatieven. In deze neven-blik komt hij tot de vaststelling dat een aantal visies, die 'socialistisch' genoemd worden, bezwaarlijk als een alternatief kunnen gelden. Ze zijn immers niet *radicaal* genoeg. Dat wil zeggen: ze tasten het kapitalisme niet in de wortel van het produktie-spel aan. Een idolatrie van de wereld, een etatisering van de produktiemiddelen en een bureaucratisering van de diensten kan men toch moeilijk een waardig alternatief noemen voor een stelsel dat gedurende de jongste eeuwen miljoenen mensen onderworpen heeft aan een gigantische produktie-machine die niet aan de behoeften tegemoet komt en dat daarenboven het eco-systeem grondig verstoord heeft.

Dit in allerlei facetten en polemieken ter sprake brengen is de intellectuele verdienste van Rudolf Boehm die aan de Gentse Rijksuniversiteit geschiedenis van de moderne wijsbegeerte en fenomenologie doceert. Maar geeft de auteur in zijn werk nog iets anders dan een aantal heel schrandere geformuleerde kritieken? Filosoferen blijft voor hem steeds in de eerste instantie op die manier kritiek op negatieve toestanden te uiten *opdat* een alternatief zou kunnen ontstaan. De wijsbegeerte heeft dus zichzelf niet tot doel en wil ook zichzelf niet rechtvaardigen. De filosoof filosofeert over iets, brengt iets ter sprake, onthult vraagstukken en problemen die om een oplossing vragen. Bijgevolg moet hij in deze crisis, waarvan het politiek-economische aspect slechts de top van een ijsberg is, zoals Boehm opmerkt, precies ook het politiek-economische mee bediscussieren. Maar de kritiek van Boehm heeft toch een achtergrond. Als hij stelt dat het huidige kapitalistische beleid niet efficiënt is, dan wil hij 'terug keren' naar wat het economische en het politieke 'in wezen' betekent: het doelmatige beleid van de middelen om de behoeften te bevredigen. Zonder deze fundamentele gedachte heeft het echt geen zin om de noties 'economie' en 'politiek' te ge-

bruiken. Welnu, is ons huidig beleid wel *echt* economisch, en wel *echt* politisch? Boehm stelt de praktische vragen *par excellence*.

Maar Boehm zou geen wijsgeer zijn indien hij niet ook naar de wortel van de crisis zou willen peilen. Hij meent die te hebben gevonden in een reeds bij Plato en Aristoteles woekerende notie van het weten omwille van het weten zelf. De mens zou al vele eeuwen lang zijn rationaliteit laten verworden tot een vrijblijvende activiteit die nooit de eindigheid van zijn doeleinden onderkent en voltrekt. Hier raken we de meest betwistbare stelling van nagenoeg alles wat Rudolf Boehm de jongste vijftien jaar heeft gepubliceerd. Steeds opnieuw hamert hij op het vermeende feit dat de mens zijn sterfelijkheid niet wil zien en aanvaarden en dat hij de, meestal religieus gerationaliseerde, verhulling van de eindigheid koste wat kost wil volhouden. Er zou zo'n oneindigheidszucht werkzaam zijn waarin de mens zijn doeleinden in de middelen laat opgaan, zodat het middel zelf, vooral in de technologie zichtbaar, het steeds zelfwerkzame absolute doel zou worden.

Deze diagnose van de moderne mens lijkt ons zeker niet onjuist: de humanistische zelfverwerkelijking en zelfverheerlijking heeft in sterke mate het hedendaagse cultuurbeeld bepaald. Alleen lijkt het ons niet zo evident dat dit op rekening van een hardnekkige platoonse en aristotelische werkzaamheid in de geschiedenis te schrijven valt, of op rekening van een religieus geloof in de Transcendente garantie van de voleinding en vervulling der tijden. Zowel Plato als christendom bieden voldoende materiaal voor een kritiek op een idolatrisch (en uiteindelijk atheïstisch) humanisme waarin de mens de god van zijn schepping wordt. In het fundament van zijn ontegensprekelijk ethisch bewogen kritiek op 'onze tijd' blijft Rudolf Boehm toch wel wat monomaan gericht op die specifieke conceptie van het 'weten terwille van het weten zelf'.

We moeten echter die grondstellingen van de auteur niet onderschrijven om een waardering op te brengen voor zijn luciede aantekeningen. Vooral zijn essays waarin hij op de tekortkomingen van het toch noodzakelijke socialisme wijst, beschouwen we als bijzonder instructief.

Jacques DE VISSCHER

* * *

MICHEL FOUCAULT

Mark Lambrechts, *Michel Foucault, Excerpten & kritieken*. Nijmegen, SUN, 1982, 284 blz., 29 Hfl.

Dit boek is het resultaat van de herwerking van een licentie-scriptie en biedt bijgevolg niets meer dan wat de titel aanduidt. De auteur vat een aantal werken van Foucault samen en geeft een overzicht van de kritieken. Daarenboven belooft Lambrechts geen enkele volledigheid zodat hij het zich kan veroorloven geen volledige hoofdstukken aan Foucaults wijsgerig werk bij uitstek, *Les mots et les choses* en *L'archéologie du savoir* te wijden. *Excerpten en kritieken* blijft dus een selectief boek, zeker als we merken dat de auteur zich vrijblijvend opstelt en geen eigen kritiek op Foucault schijnt op te nemen. Hij